

СЕКЦІЯ 3 СПЕЦІАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ СОЦІОЛОГІЇ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ

PROSPECTS FOR THE EVOLUTION OF GENDER THEORY

У статті проаналізовано розвиток і перспективу сучасних теорій гендеру, їх теоретичних і соціально-контекстуальних передумов, окреслено використовувану в їх рамках логіку аргументації. Установлено, що із 70-х років XX століття соціогуманітарне знання характеризується новими теоретичними поворотами. Класичний етап розвитку соціології минає, типове західне індустріальне суспільство набуває нових рис і поступово переформатовується в так зване постмодерне, і перед науковцями/вицями постають нові питання й потреби. Так з'являються абсолютно нетрадиційні теоретичні парадигми на кшталт постструктуралізму чи структурного конструктивізму, поширюється скепсис стосовно пізнавальних можливостей класичних дискурсів серед їх представників. Резюмовано, що маскулінність і фемінність стали категоріями, які опинилися в центрі уваги, унаслідок чого формуються окремі напрями гендерної теорії та практики, які різняться як за географічними, так і за концептуальними критеріями. Окреслена багатовекторність теоретичного розвитку соціології гендеру. Зокрема, узагальнено низку авторитетних і новітніх у цій галузі підходів, дискурс-практик; з'ясовано, що в їхніх міркуваннях перформативні акти соціальних акторів є засобами побудови гендерної ідентичності, наявна гостра критика її редукції до біологічної статті, а також показано, як ці теорії доопрацьовували представниці структурного конструктивізму, квір-теорій, постмодернізму; визначено, що вони виводять гендер як на інституційний, так і на інтеракційно-експресивний рівні й демонструють, що гендер є розсіяним і формоутворювальним для кожного аспекту соціального життя. Темпоральними новітніми тенденціями розвитку гендерних студій визначено квір-теорії, транснаціональні, інтерсекціональні та постколоніальні дослідження, які фіксують комплексність і багатогранність гендерної ідентичності та її експресії у соціальних взаємодіях на новому концептуальному рівні, трансформуватимуть науковий дискурс соціології гендеру в найближчому майбутньому.

Ключові слова: гендер, гендерна теорія, соціологія гендеру, постструктуралізм, постмодернізм, квір-теорії, постколоніа-

лізм, транснаціональний підхід, інтерсекціональний підхід.

This article analyses the development and prospects of modern gender theories, their theoretical and social contextual prerequisites, and outlines the logic of argumentation used within their framework. It is established that since the 70s of the XX century, socio-humanitarian knowledge has been characterised by new theoretical turns. The classical stage of sociology's development is over, the typical Western industrial society acquires new features and is gradually being reformatted into the so-called postmodern one, and new questions and needs arise for scientists. This is how completely unconventional theoretical paradigms such as poststructuralism or structural constructivism emerge and how scepticism about the cognitive capacities of classical discourses spreads among their representatives. It is summarised that masculinity and femininity have become categories that have come into the spotlight, resulting in the formation of separate areas of gender theory and practice that differ both in terms of geographical and conceptual criteria. The article outlines the multi-vector nature of theoretical development of the sociology of gender. In particular, it summarises a number of authoritative and newest approaches and discourse practices in this field, and shows that in their considerations, performative acts of social actors are the means of constructing gender identity, and there is a sharp criticism of its reduction to a biological sex, and also shows how these theories have been refined by representatives of structural constructivism, queer theories, postmodernism, and it is determined that they bring gender to both institutional and interaction-expressive levels and demonstrate that gender is diffuse and formative for every aspect of social life. The author identifies queer theories, transnational, intersectional and postcolonial studies as the latest temporal trends in the development of gender studies, which capture the complexity and multifacetedness of gender identity and its expression in social interactions at a new conceptual level and will transform the scientific discourse of the sociology of gender in the near future.

Key words: gender, gender theory, sociology of gender, poststructuralism, postmodernism, queer theories, postcolonialism, transnational analysis, intersectional analysis.

УДК 316.4.305-055.1.305-055.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.58.4>

Вілкова О.Ю.

к.соціол.н., доцентка,
доцентка кафедри галузевої соціології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Гендерна теорія – це теоретичний підхід, що вивчає гендерні відносини та їх вплив на суспільство, культуру, економіку й політику. У межах цього підходу досліджується те, як утворюються, функціонують і змінюються гендерні ролі, ідентичності та взаємини між чоловіками й жінками, а також особливості цих процесів у різних культурних, історичних і соціальних контекстах.

Гендерна теорія важлива для розуміння глибинних механізмів гендерних нерівностей у сучасному суспільстві й розроблення політик і програм, спрямованих на їх зменшення й усунення. Вона стала ключовим інструментом у боротьбі за соціальну справедливість і рівноправ'я для всіх членів суспільства.

Гендерна теорія розвивалася завдяки внеску багатьох дослідників та активістів у різних країнах і в різні періоди часу. Серед ключових авторів та авторок, чий внесок у сучасну гендерну теорію вважається найбільш значущим, можемо виокремити таких.

Сімон де Бовуар (Simone de Beauvoir) – французька письменниця, філософиня й феміністка, авторка книги «Друга стаття», яка вважається однією з перших робіт, що висвітлює проблеми гендерної нерівності. Де Бовуар аналізує, як суспільство конструює гендерні ролі й очікування, які накладаються на чоловіків і жінок. Вона відзначає, що жінки історично були зведені до другорядної ролі в суспільстві, а їхня самоідентифікація часто формується стосовно чоловіків. Авторка аналізує становище жінок у суспільстві, наголошуючи на їхній підпорядкованості стосовно чоловіків. Вона розглядає, як жінки відчують себе обмеженими у своїх можливостях самореалізації через соціальні стереотипи й норми. Також Де Бовуар аналізує поняття сексуальної та соціальної відданості, указуючи на те, що жінки часто почуваються підпорядкованими чоловікам у відносинах і соціальних структурах [1]. Філософиня висловлює підтримку ідеї емансипації жінок від патріархальних уявлень і структур, які обмежують їхні можливості та свободу. Ще один аспект у розвідках Де Бовуар – психологічні фрейми в жіночому досвіді й самосвідомості, авторка вказує на важливість того, щоб жінки ставали свідомими своєї ситуації та власноруч відстоювали свої права і свободу.

Джудіт Батлер (Judith Butler) – американська філософиня й гендерна теоретик, відома своєю роботою в галузі теорії перформативності гендеру й критики ідентичності. Дж. Батлер стверджує, що гендерна ідентичність є не чимось сталим чи природним, а продуктом соціального конструювання. Вона розглядає гендер як процес, що постійно відтворюється через акти мови, одягу, жестикуляції та інші дії. Дж. Батлер аналізує можливості для субверсії статевих норм і гендерних стереотипів через перформативне вираження. Вона вказує на те, що акти, які виходять за межі традиційних гендерних ролей, можуть допомогти демонструвати їх соціальну конструктивність і вразливість. Згідно з теорією Дж. Батлер, ідентичність, включаючи гендерну ідентичність, формується через соціальні дії та мовні акти. Вона підкреслює, що ідентичність не є чимось незмінним, а знаходиться завжди в процесі становлення й перетворення. Авторка висловлює критику бінарних уявлень про гендер, які обмежуються тільки двома категоріями: чоловік/жінка. Вона стверджує, що ця бінарність є штучною й обмежує можливості для прояву іншої гендерної ідентичності.

Рейвін Коннелл (Raewyn Connell) – австралійська соціологиня, яка зробила важливий внесок у розвиток концепції маскулінності й досліджень соціально обумовленого статевого розподілу праці. Р. Коннелл зазначає, що існує не одна, а низка різних маскулінностей, які можуть конкурувати між собою або взаємодіяти. Вона розрізняє «гегемонну маскулінність» – домінуючий набір маскулінних ідеалів, і «підпорядковані маскулінності», які можуть бути менш привабливими або соціально виключеними. Соціологиня підкреслює, що гендерна ідентичність і маскулінність часто пов'язані зі структурними нерівностями й домінуванням чоловіків у суспільстві. Вона вивчає, як маскулінність може бути використана для забезпечення певних привілеїв і контролю над іншими. Р. Коннелл досліджує взаємозв'язок між маскулінністю й насильством, указуючи на те, що певні форми маскулінності можуть підтримувати або спонукати до насильства, а також як це впливає на жінок і чоловіків. Крім того, Р. Коннелл досліджує взаємозв'язок між маскулінністю та класовими інтересами, указуючи на те, що маскулінність може бути різною залежно від соціального статусу й матеріальних умов, конструюється й виражається в різних культурних контекстах і міжнародних спільнотах теж по-різному.

Белл Хуукс (bell hooks) – американська авторка, феміністка й активістка, яка працювала в галузі гендерних студій та інтерсекціональної теорії. Авторка наголошує на необхідності вивчати взаємодію різних аспектів ідентичності, таких як гендер, раса, клас, сексуальна орієнтація тощо, і визнає, що ці аспекти нерозривно пов'язані та впливають один на одного. Б. Хуукс розглядає системи привілеїв і виключеності в суспільстві, зазначаючи, що деякі групи отримують переваги, тоді як інші зазнають систематичної дискримінації, і що ці системи взаємодіють і посилюються. Авторка критикує бінарне мислення й розуміння ідентичності, підкреслюючи, що воно обмежує можливості для розуміння складнощів і різноманітності ідентичностей. Б. Хуукс заохочує до активізму й боротьби за соціальну справедливість, наполягаючи на тому, що розуміння перетину різних аспектів ідентичності є важливим для розв'язання соціальних проблем і нерівностей.

Нел Ноддінгс (Nel Noddings) – американська філософиня й педагогиня, яка досліджувала питання гендерної соціалізації та етики догляду. Нел Ноддінгс розглядає моральність у контексті стосунків догляду, таких як стосунки між батьками та дітьми, учительками й учнями. Її робота привернула увагу до питання важливості догляду як фундаментального аспекту етики. Н. Ноддінгс розглядала роль гендерних стереотипів і соціалізації в педагогіці. Вона

аналізувала, як стереотипні уявлення про гендер впливають на навчання та виховання й висловлювала підтримку ідеї про створення сприятливого середовища для всіх учнів і студентів незалежно від їхньої статі. Авторка критикувала традиційні академічні стандарти, які, на її думку, занадто часто базуються на чоловічому досвіді й ігнорують голоси жінок та інших меншин. Вона активно виступала за соціальну справедливість у сфері освіти, закликаючи до рівних можливостей для всіх студентів, до врахування їхніх різних потреб та ідентичностей. Н. Ноддінгс, використовуючи інтерсекціональний підхід, розглядала питання гендерної рівності в контексті інших аспектів соціальної та культурної ідентичності, таких як раса, клас, сексуальна орієнтація тощо.

Хейді Хартманн (Heidi Hartmann) – американська економістка та феміністка, яка присвячує дослідження вивченню гендерних аспектів економіки й ринку праці. Х. Хартман аналізує взаємозв'язок між гендером та економікою, розглядаючи вплив гендерних нерівностей на ринок праці й економічний розвиток загалом. Зокрема, вона досліджує, як гендерні стереотипи та соціальні структури впливають на заробітну плату, умови праці й кар'єрні можливості. Її концепція присвячена аналізу взаємодії між класовою та гендерною дискримінацією на ринку праці. Х. Хартман зазначає, що жінки часто працюють на низькооплачуваних, нестабільних робочих місцях, що вимагають великого фізичного й емоційного напруження, тоді як чоловіки частіше мають доступ до стабільних і високооплачуваних посад.

Хейді Хартман критикує сексистський поділ праці в сім'ї та суспільстві, зазначає, що стереотипні ролі жінок як домогосподарки й матері обмежують їхні можливості на зовнішньому ринку праці, ускладнюють їхню економічну незалежність, що, своєю чергою, призводить до «репродуктивної праці» жінок, яка включає неоплачувану працю, пов'язану з доглядом за домогосподарством і дітьми. Х. Хартман аналізує, як ця форма праці відтворює соціальні структури й гендерні нерівності в суспільстві.

Говорячи про основні напрями гендерної теорії та емпіричних гендерних досліджень на сучасному етапі розвитку, можемо виділити такі: постмодернізм, структурний конструктивізм, квір-теорії, постколоніальний підхід, трансгендерні й небінарні студії, транснаціональний та інтерсекційний методологічні підходи в гендерних дослідженнях. Коротко окреслимо особливості деяких із них.

Постмодернізм у гендерних дослідженнях являє собою підхід, який відхиляє загальноприйняті норми, уявлення й концепції про гендер, а також ставить під сумнів чинні системи влади та контролю. У межах цього підходу гендер тлумачиться як соціально сконстру-

йована категорія. Зокрема, постмодерністи досліджують, як гендерна ідентичність і її прояви формуються та змінюються в процесі взаємодії з культурними, історичними й соціальними факторами. Вони вважають гендерність результатом саме соціального конструювання, а не біологічних детермінант. Постмодерністи здійснюють відхід від бінарних уявлень про гендер, висувують гіпотезу про існування широкого спектру гендерних ідентичностей, що перетинаються й перехрещуються [2]. Вони критикують традиційні бінарні уявлення про гендер (чоловік/жінка) і розглядають гендер як спектр, де можливі різноманітні варіації. Постмодерністські авторки/ри аналізують, як влада та домінування функціонують у суспільстві, як вони впливають на створення й відтворення гендерних норм і стереотипів. Вони вивчають взаємодію гендеру з іншими формами соціальної нерівності, такими як раса, клас, сексуальна орієнтація тощо. Представники напряду критикують метанаративи й універсальні правила здійснення наукового аналізу. Вони відкидають ідею про існування об'єктивної істини або універсальних норм і правил і ставлять під сумнів універсальність концепцій гендеру, що можуть бути застосовані до всіх маргіналізованих груп у різних культурних і політичних середовищах. Постмодерністи визнають важливість уваги до дослідження голосів і досвіду тих, хто зазвичай перебуває на «узбіччі» суспільства, таких як представники маргіналізованих груп, трансгендерні особи, інтерсексуальні люди тощо.

Однією з найвпливовіших праць у постмодерній школі соціології гендеру є книга «Гендерний клопіт» американської вченої Дж. Батлер, у якій вона розвиває свою теорію перформативності гендеру. Дж. Батлер розгортає ідею висловлювань-перформативів у гендерному питанні. У працях вона стверджує, що гендери є гетеросексуалізованими, тобто сформованими на основі імперативу гетеросексуальності, яка визначена як єдино правильна й легітимна форма сексуальності. Гетеронормативність чітко встановлює матрицю правил та образів маскулінної й фемінної поведінки. Дж. Батлер зазначає, що на основі цієї категорії «нормативної гетеросексуальності» суб'єкти й конструюють свою гендерну ідентичність як чоловіка або жінки, реалізують її конкретними повторюваними в часі актами, тобто гендерна ідентичність існує у вимірі самовідігрування, перформативності [4]. Гетеронормативність засновується на ідеї, що біологічна стать первинна щодо гендерної ідентичності, остання ж набуває вираження в гендерно-забарвленій поведінці буцімто під впливом фактору статі. Однак якщо гендерна ідентичність існує в рамках дискурсу гетеронормативності й заводиться в дію практиками,

перформативними діями, чітко окресленими цим дискурсом, то ми спостерігаємо замкнену систему, компоненти якої безкінечно самовідтворюються через певний комплекс дій. «Якщо б не існувало поняття гомосексуальності як копії, то не існувало б і конструкту гетеросексуальності як оригіналу» [4; 5].

Отже, теорія перформативності Дж. Батлер пропонує погляд на гендер, сексуальність і будь-який інший ключовий компонент суб'єктності в процесуальному вимірі як практикування, розігрування ідентичності в рамках чинних дискурсів нормативності, а не як наслідки впливу якогось предискурсивного суб'єкта (наприклад, біологічної статі).

Структурний конструктивізм, згідно із цією концепцією, у конкретних історично-соціальних просторах, і соціальні інститути, і повсякденні дії окремих індивідів мають вагоме значення у формуванні гендерно-рольових патернів. Основна ідея полягає в тому, що гендерна ідентичність конструюється через взаємодію індивідів із соціальними структурами й культурними нормами, але водночас самі ці структури та норми також формуються й підтримуються завдяки індивідуальним діям і взаємодії. За цим підходом, гендер розглядається не як щось дане або природне, а як соціально конструйована категорія. Цей підхід висуває гіпотезу, що індивідуальні дії та взаємодії сприяють конструюванню й утриманню соціальних структур, своєю чергою, ці структури впливають на формування індивідуальної гендерної ідентичності. Структурний конструктивізм відхиляє бінарне уявлення про гендер (чоловік/жінка) і тлумачить гендер як варіативний, де існує багато різних ідентичностей і їх варіацій. Цей підхід спрямований на аналіз взаємодії гендеру із системами влади й контролю в суспільстві. Він розглядає, як соціальні структури й норми утримують гендерні нерівності та сприяють виникненню патерналістичних відносин. Структурний конструктивізм приділяє увагу процесам перетворень, зокрема визнається, що гендерні структури й ідентичності постійно змінюються через індивідуальні та колективні дії.

Сучасний етап розвитку структурно-конструктивістських теорій гендеру пов'язаний з іменем австралійської вченої Р. Коннелл, американськими дослідницями С. Ріджвей, Дж. Лорбер, Х. Хартман. Р. Коннелл пропонує концепцію гендерної композиції, яка протиставляється концепції гендерної системи й акцентує увагу на більш динамічному розумінні гендеру як порядку, відображеному й у системному вимірі соціуму, і в практиках, що мають потенціал видозмінювати системні утворення, соціальних акторів. Гендерна композиція Р. Коннелл є чотиривимірною, у ній виокремлено таке: гендерну диференціацію

праці; структуру влади як організацію відносин домінування й підкорення між статтями; структуру катексису як сукупність специфічних для кожного гендеру модусів: дружніх, сімейних, романтичних, сексуальних та інших емоційно наповнених відносин; структуру символічного порядку як знаково-інтерпретаційне наповнення маскулінних і фемінних образів [10; 11]. Така концептуалізація гендерного порядку, по суті, будується на розділенні публічної або інституційної сфери (яка продукує відносини влади, розподіл ресурсів і нормативні категорії) та приватної сфери як предмета вивчення феноменології, що є полем здійснення повсякденних інтеракцій і рутинних практик, у ході яких реалізується та видозмінюється інституційний порядок [10].

Дж. Лорбер розглядає гендер як соціально сконструйовану категорію, яка формується через взаємодію індивідів із соціальними структурами й культурними нормами. Вона підкреслює, що гендерні ролі й очікування відрізняються залежно від культурного й історичного контексту. Усвідомлення гендерної належності настільки поширене в нашому суспільстві, що ми вважаємо його закладеним у генах. З огляду на власну натуралістичну орієнтацію, нам важко повірити, що гендерні відмінності постійно створюються та відтворюються саме в процесі людської взаємодії, водночас становлять підґрунтя соціального життя і є його організуючим інструментом. Гендерна свідомість і манера поведінки, зумовлена належністю до статі, настільки увійшли в ужиток, що зазвичай ми не надаємо їм значення. Дж. Лорбер же аналізує патріархальні структури та їх вплив на формування гендерних стереотипів, очікувань і ролей у суспільстві. Вона розглядає, як ці структури підтримуються й репродукуються через інституції та культурні практики, які процеси ставлять розподіл оплачуваної роботи й домашньої праці в залежність від гендерної належності тощо [6]. Авторка активно пропагує феміністську трансформацію суспільства, спрямовану на розширення можливостей для жінок, зниження гендерних нерівностей і перегляд гендерних ролей.

Починаючи з 90-х років ХХ століття, в авангард гендерних студій поступово починають виходити так звані квір-теорії. Сам термін «квір» уведений в обіг як опозиційний до категорій «гей» або «лезбійка». Причиною зародження критики підходу лібералізації гомосексуальності стала його неінклюзивність у питанні сексуальних ідентичностей, що розглядалися. На порядок денний цим підходом поставлені проблеми гетеросексистського устрою, тобто такого, у якому за норму прийнято вважати гетеросексуальну орієнтацію та домінуючу позицію чоловіків у суспільстві.

Квір-теорії – це напрям у гендерних дослідженнях, який активно вивчає та аналізує гендерні ідентичності та взаємодії, зосереджуючись на гендерних «меншостях», а також на гендерних дискурсах поза традиційними бінарними уявленнями про чоловіків і жінок. Квір-теорії відкидають бінарне уявлення про гендер, тобто уявлення про те, що гендер може бути тільки «чоловічим» або «жіночим». Замість цього, вони визнають широкий спектр гендерних ідентичностей, включаючи трансгендерні, гендерквір та інші неконформні форми. Квір-теорії наголошують на тому, що гендерна ідентичність є динамічною та нестабільною, змінюючись відповідно до контексту, часу й соціальних взаємодій. Ці теорії висловлюють критику стандартних гендерних норм і стереотипів, активно працюють на їх денормалізацію. Вони стверджують право кожної людини на унікальну гендерну ідентичність і вираження. Деякі квір-теорії включають постколоніальний підхід, що досліджує взаємозв'язок між гендером та іншими формами соціальної дискримінації, такими як расизм, класизм та інші системи утисків. Квір-теорії радикально заперечують природну обумовленість і чітку визначеність сексуальності та гендерної ідентичностей. Наводячи масу історичних аргументів, теоретики цього напрямку стверджують, що ці ідентичності є варіантними в різні історичні епохи навіть у західноєвропейському географічно-культурному вимірі. «...Постструктуралістська квір-теорія розуміє гетеросексуальність саму по собі як соціальний конструкт» [8, с. 220–231]. Соціально сконструйованою проголошується вся дихотомічна логіка мислення, яка породжує опозиційні категорії «природне»/«штучне», «чоловіче»/«жіноче», «гетеросексуальне»/«гомосексуальне», що формується й репродукується домінантними соціальними групами.

На сучасному етапі розвитку гендерної теорії інтерсекціоналізм стає центральною методологічною парадигмою у відповідь на критику обмеженості аналітичних можливостей одного лише поняття гендеру. Інтерсекціоналізм – «це співвідношення різних аспектів і форм соціальних відносин і суб'єктів» [7, с. 1771–1800.]. Л. МакКолл окреслює континуум інтерсекціональності, на якому розставляє три точки – три підходи в інтерсекціональній методології, до яких вдаються в разі спроби дослідити надзвичайно комплексне й багатовимірне явище соціальних взаємовідносин, будуючи свою класифікацію на основі інструментального значення категорії в межах кожного з підходів. На одному з полюсів континууму інтерсекціональної методології знаходиться так званий антикатегоріальний підхід, який заперечує необхідність аналітичних категорій у дослі-

дженнях. На іншому полюсі цього континууму знаходиться інтеркатегоріальний підхід, згідно з яким структура аналітичних категорій є необхідним та ефективним методологічним засобом для дослідження нашарувань різних типів нерівностей на основі різних відмінностей між соціальними групами. У середині континууму розміщений інтракатегоріальний підхід, який є більш компромісним щодо використання категорій в аналізі. Визнаючи їх епістемологічну обмеженість і дотримуючись критичності до типу знань, що вибудовуються за допомогою категорій аналізу, дослідники цього підходу визнають і їх переваги в можливостях формувати корпус знань у конкретний відрізок часу.

Підбиваючи підсумки, можемо дійти висновку, що у XXI столітті гендерна теорія розвивається в різних напрямках, ураховуючи сучасні виклики, тенденції та соціокультурні контексти. Зокрема, можемо виокремити таке: інтерсекціональний підхід: цей напрям визнає, що гендерна ідентичність і досвід взаємодіють з іншими аспектами соціальної ідентичності, такими як раса, етнічна належність, клас, сексуальна орієнтація тощо; транснаціональний підхід: гендерна теорія враховує глобальний характер гендерних нерівностей і вивчає взаємодію між гендерними системами різних культур і націй, а також вплив міжнародних структур і процесів на гендер; трансгендерні й небінарні студії: напрям, що зосереджується на вивченні досвіду й ідентичності трансгендерних і небінарних осіб, а також на розумінні гендерних досвідів за межами традиційних категорій чоловік/жінка; постколоніальний підхід: вивчається вплив колоніальних структур і процесів на гендерні стереотипи, ролі та нерівності, а також відповідь на цей вплив у межах різних культурних контекстів; гендерна економіка й гендерний ринок праці: представники цього напрямку вивчають гендерні аспекти економіки, зокрема оплати праці, рівноправ'я на ринку праці, економічні можливості жінок і чоловіків, а також вплив гендерних нерівностей на економічний розвиток; сексуальність і сексуальні права: напрям зосереджується на вивченні гендерних аспектів сексуальності, включаючи права та свободи сексуальних «меншин», проблеми сексуального насильства й сексуального здоров'я; гендерна політика та феміністичні дослідження: вивчення політичних аспектів гендерної нерівності, включаючи аналіз гендерних політик, феміністичний активізм і гендерні аспекти правового регулювання. Ці теоретичні напрями відображають різноманітність підходів та інтересів гендерної теорії у XXI столітті й демонструють її постійний розвиток та адаптацію до сучасних викликів і контекстів як теорії, так і практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бовуар де С. Друга стаття. Київ : Основи, 1995. Т. 1. Розділ: До визволення. С. 337–373.
2. Колієва І.А. Постмодернізм і теорії сексуальності. *Грані*. 2011. № 3 (77). С. 65–68.
3. Основи теорії ґендеру : навчальний посібник. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
4. Butler J. Gender: The Circular Ruins of Contemporary Debate GENDER TROUBLE: Feminism and the Subversion of Identity. London, 1990. Режим доступу: https://selforganizedseminar.files.wordpress.com/2011/07/butler-gender_trouble.pdf.
5. Judith Butler: 'We need to rethink the category of woman'. *The Guardian*. Режим доступу: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/sep/07/judith-butler-interview-gender>.
6. Lorber J. and Farrell S.A. The Social Construction of Gender [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/331764683_The_Social_Construction_of_Gender.
7. McCall L. The Complexity of Intersectionality. *Journal of Women in Culture and Society*. 2005. № 3. P. 1771–1800.
8. Namaste K. The Politics of Inside/Out: Queer Theory, Poststructuralism, and a Sociological Approach to Sexuality. *Sociological Theory*. 1994. № 2. P. 220–231.
9. Raewyn Connell. Personal web-page. Режим доступу: <http://www.raewynconnell.net/p/gender-sexuality.html>.
10. Raewyn Connell. Gender In World Perspective. Режим доступу: <https://xyonline.net/sites/xyonline.net/files/2019-08/Connell%2C%20Gender%20in%20World%20Perspective%2C%202nd%20Edition%20%282009%29.pdf>.
11. Raewyn Connell. The Sociology of Gender in Southern Perspective. Режим доступу: https://drive.google.com/drive/folders/0B7PfMzZfEk7vcE9NWU9GTkVEUWc?resourcekey=0-xuoD48H5ie_2I_PQTmuDpQ.